

ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΛΙΟ ΚΤΙΡΙΟ ΦΥΛΑΚΩΝ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΜΕΓΑΡΟ ΣΕΡΡΩΝ

Γράφουν

Λίλα Θεοδωρίδου, αρχιτέκτων
Παναγιώτης Καρίπογλου, δικηγόρος

Είναι γνωστή η χρήση ευρωπαϊκών προτύπων και θεσμών σε μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού της οθωμανικής αυτοκρατορίας κατά το β' μισό του 19^{ου} αι. Ο αργόσυρτος αυτός «εκδυτικισμός» είχε «ορατές» επιπτώσεις στο αρχιτεκτονικό ύφος των δημοσίων κτιρίων της περιόδου. Εκατοντάδες δημόσια κτίρια (διοικητήρια, νοσοκομεία, στρατώνες, ταχυδρομεία, σχολεία κ.λπ.) ανεγέρθηκαν σ' όλη την οθωμανική επικράτεια σ' ένα απλοποιημένο κλασικιστικό ύφος και τυπολογία, κοσμούμενα συνήθως με φανταχτερά στέμματα (κεντρικές απολήξεις των γείσων της στέγης), δημιουργώντας ένα αρχιτεκτονικό μείγμα που ορισμένοι ερευνητές ονόμασαν «ανατολίτικο» κλασικισμό και άλλοι «οθωμανικό» νεοκλασικισμό. Στο ίδιο αρχιτεκτονικό ύφος κτίστηκαν και αρκετά κτίρια φυλακών, εντασσόμενα και αυτά στο μεταρρυθμιστικό πλαίσιο τόσο της σχετικής νομοθεσίας, όσο και της φυσικής έκφρασης των χώρων σωφρονισμού (Schull, 2014). Πρόκειται για μια γενικότερη διαδικασία πολιτισμικής σύγκλισης, μέσω της οποίας εξήχθησαν μεν από την Ευρώπη οι κυρίαρχες αρχιτεκτονικές τάσεις, εφαρμόστηκαν όμως από την Πύλη με επί μέρους παραλαγές. Η θεώρηση αυτή μάς επιτρέπει να αντιληφθούμε γιατί η αρχιτεκτονική έκφραση αυτής της διαδικασίας διέφερε από τον αρχιτεκτονικό νεοκλασικισμό που μεταφυτεύτηκε από το γερμανικό θεωρητικό του φυτώριο στον ιστορικό του χώρο, στην Αθήνα.

Στην πόλη μας, γνωρίζαμε μέχρι τώρα, ως δείγματα αυτού του αρχιτεκτονικού ύφους, το κτίριο του Διοικητηρίου, το 11^ο Δημοτικό σχολείο (επί της οδού Βενιζέλου), το 8^ο Δημοτικό (επί της οδού Τσαλοπούλου). Όλα τους είχαν χάσει τα μεγαλοπρεπή «στέμματα», που καθαιρέθηκαν κατά τον μεσοπόλεμο, σε μια προσπάθεια εξελληνισμού τους. Για το κτίριο του σημερινών Δικαστηρίων γνωρίζαμε βέβαια ότι ήταν παλιότερα κτίριο φυλακών, δεν ξέραμε όμως μέχρι ποιό σημείο ήταν το αυθεντικό και πού άρχιζαν οι παρεμβάσεις. Μια δημοσίευση που αλιεύτηκε στο διαδίκτυο από τον πρόεδρο του δικηγορικού συλλόγου Σερρών Παναγιώτη Καρίπογλου, μάς οδήγησαν στο να ταυτίσουμε το σημερινό Δικαστικό Μέγαρο με τις πρώην οθωμανικές φυλακές σε πολύ μεγάλο βαθμό και να προσθέσουμε έτσι ένα ακόμη κτίριο «ανατολίτικου» κλασικισμού (έστω και αλλοιωμένο) στην ιστορική κληρονομιά της πόλης μας.

Αριστερά Κτίριο φυλακών Σερρών (πηγή: Baki Sarisakal).
Δεξιά Κτίριο φυλακών Σερρών (πηγή: Emre Kolay, 2020)

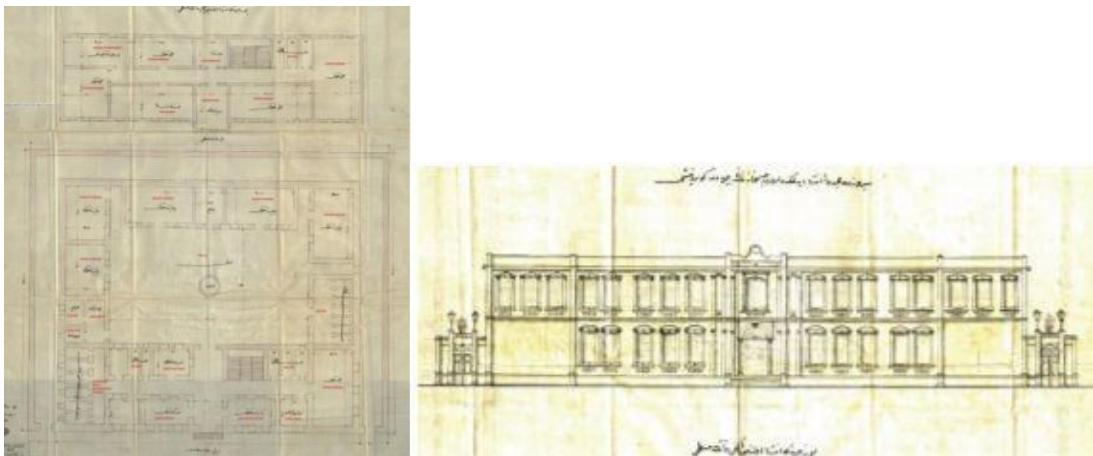
Ο συγγραφέας του άρθρου, ο Emre Kolay, παραθέτει πληροφορίες που βασίζονται στα δυσπρόσιτα για εμάς οθωμανικά αρχεία και είναι καλά τεκμηριωμένες. Η προεργασία ανέγερσης φυλακών ανάγεται στα 1880 όταν ο Αβδούλ Χαμίτ εξέδωσε ένα διάταγμα 97

άρθρων για την φυσική [οικοδομική] και διοικητική μορφή των φυλακών. Κατά την τότε επικρατούσα πρακτική διάφορες τυπολογίες φυλακών ζητήθηκαν από τα μεγάλα κράτη της Ευρώπης ανάλογα με τον αριθμό των κρατουμένων (για 60, 75, 135, 150 και 300 άτομα) για να χρησιμεύσουν ως υποδείγματα. Κατά τον Emre Kolay λίγα από τα κτίρια των οθωμανικών φυλακών της περιόδου του Αβδούλ Χαμίτ επέζησαν μέχρι τις μέρες μας. Ένα από αυτά είναι και οι φυλακές των Σερρών. Στηριζόμενος σε αρχειακή έρευνα ο ερευνητής δημοσίευσε σχέδια κατόψεων και όψεων καθώς και μια φωτογραφία από την εποχή της ανέγερσης, ισχυριζόμενος ότι οι φυλακές των Σερρών είναι από τα ελάχιστα δείγματα που πραγματοποιήθηκαν σύμφωνα με την αρχική μελέτη τους.

Εκτενή αναφορά κάνει ο συγγραφέας και στην μακρόχρονη προετοιμασία ανέγερσης του συγκεκριμένου κτιρίου παραθέτοντας στοιχεία από την αλληλογραφία που βρέθηκε στα αρχεία της Κωνσταντινούπολης (Υπουργείο Δικαιοσύνης). Κάνει λόγο για ένα έγγραφο-αναφορά με ημερομηνία 27.01.1888 που γράφει ότι υπήρχε στην πόλη [των Σερρών] ήδη ένα χάνι που στέγαζε το Διοικητήριο και σε ένα τμήμα του στεγάζονταν φυλακές ανδρών και γυναικών χωριστά, αλλά επειδή ήταν ανεπαρκείς οι χώροι έπρεπε να μεταφερθούν σε άλλο κτήριο. Έτσι στις 25.02.1895 οι τότε αρχές αιτούνται το κτίσμα ενός νέου κτηρίου και ρωτούν την Διοίκηση ποιού έτους προϋπολογισμό θα βαρύνουν τα ενοίκια. Από την αλληλογραφία προκύπτει ότι μέχρι τις 12.4.1899 δεν υπάρχει ακόμα νέο κτίσμα γιατί το ερώτημα περί της δαπάνης του ενοικίου επανέρχεται. Στις 17.06.1899 ξεκινά η διαδικασία ανέγερσης του κτηρίου και ζητείται να γίνει αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για να προσδιορισθεί και ο προϋπολογισμός κατασκευής του έργου. Στις 27.04.1900 προσδιορίζεται ο προϋπολογισμός σε 104.300 γρόσια, όμως ως το 1902 δεν είχε αρχίσει ακόμη η ανέγερση. Μια άλλη έκθεση με ημερομηνία 21.03.1905 στο αρχείο του οθωμανικού Υπουργείου Δικαιοσύνης αποδεικνύει ότι είχαν γίνει σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση της ανέγερσης και δύο έγγραφα (5.06.1906 & 23.06.1906) αναφέρουν ότι ετοιμάσθηκαν τα σχέδια και οριστικοποιήθηκε ο προϋπολογισμός. Στις 11.03.1907 με την άδεια του Σουλτάνου άρχισαν να κτίζονται οι φυλακές. Τέλος στις 04.09.1907 δηλώνεται στην κεντρική διοίκηση ότι σε μια βδομάδα το κτήριο παραδίνεται και στις 30.9.1907 ότι ολοκληρώθηκε και πρέπει πλέον να καλυφθεί η δαπάνη του εξοπλισμού του. Το τελευταίο έγγραφο που σώζεται στο αρχείο δηλώνει ότι η μεταφορά των κρατουμένων πραγματοποιήθηκε στις 02.05.1908.

2

Το κτίριο επομένως των φυλακών Σερρών κτίστηκε μέσα σε έξι μήνες εντός του 1907 και άρχισε να χρησιμοποιείται την άνοιξη του 1908. Ως προς την αρχιτεκτονική διάταξη και μορφολογία είχε συμμετρική διάταξη, κεντρική είσοδο, ευρεία σκάλα ανόδου στον όροφο (στο διώροφο κτίριο διοίκησης) και στο πίσω μέρος, αραδιασμένα γύρω από κεντρική αυλή (για προαυλισμό) τα κελιά και τους βοηθητικούς χώρους. Κεντρική προεξοχή του ορόφου σηματοδοτούσε την είσοδο (πρόπυλο) και κορυφωνόταν με περίτεχνο στέμμα. Καμπύλα πλαίσια στα υπέρθυρα των ανοιγμάτων του ισογείου και αετωματικά στον όροφο μας παραπέμπουν στην μορφολογία του Διοικητηρίου Σερρών. Το κτίριο δεν ήταν σε επαφή με τα πλάγια και πίσω όρια, για προφανείς λόγους ασφάλειας, εφάπτονταν δε της κεντρικής αμαξιτής οδού που διέρχονταν μπροστά του, οδό που διατήρησε την ίδια χάραξη στο σημείο αυτό και μετά την έγκριση του σχεδίου πόλης το 1925. Η χάραξη της νέας οδού Μεραρχίας, στο ίχνος περίπου της παλιάς οδού Διοικητηρίου, ρυμοτομούσε το πρόπυλο των φυλακών. Αυτός, κατά την άποψή μας, ήταν ο λόγος που το επόμενο διάστημα το πρόπυλο και η αντίστοιχη προεξοχή του ορόφου κατεδαφίστηκαν και διαμόρφωσαν την τελική (σημερινή) μορφή του κτιρίου επί της οδού Μεραρχίας. Μια ακόμη παρέμβαση /αλλαγή έγινε στα τέλη της δεκαετίας του '50 όταν η νότια ισόγεια πτέρυγα κατεδαφίστηκε και αντικαταστάθηκε από νέα, διευρυμένη κατά το πλάτος του πλαγίου ακάλυπτου χώρου.

Αριστερά: Σχέδιο κάτοψης ισογείου του συγκροτήματος των φυλακών. Δεξιά: Σχέδιο δυτικής όψης (διώροφο τμήμα) ([πηγή](#): Emre Kolay, 2020)

Σήμερα, αν και τα μορφολογικά σημάδια του «ανατολίτικου κλασικισμού» απουσιάζουν, ως επιδερμικές επεξεργασίες που απομακρύνθηκαν με την πάροδο των ετών, το περίγραμμα, η διάταξη, η θέση του κλιμακοστασίου, η εσωτερική αυλή, τα ακραία τυφλά τμήματα του ισογείου, αλλά και τα αρχειακά τεκμήρια που ήλθε στο φως της δημοσιότητας δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία για το παρελθόν του κτιρίου. Ναι, το σημερινό Δικαστήριο Σερρών ταυτίζεται με το κτίριο των φυλακών του 1907, μια φιλόδοξη προσπάθεια κτιριακού εκδυτικισμού της τότε οθωμανικής αυτοκρατορίας, ένα σπάνιο τυπολογικά δείγμα που διατηρείται (έστω και αλλοιωμένο) στην πόλη μας ως τις μέρες μας.

3

Σημερινή κεντρική είσοδος δικαστικού μεγάρου. Απουσιάζει το πρόπυλο

Ευχαριστίες: Ευχαριστούμε θερμά τον αρχιτέκτονα Σάββα Τσιλένη για την μετάφραση του άρθρου του Emre Kolay από τα τουρκικά στα ελληνικά.

Βιβλιογραφία

Batılılaşma dönemi Osmanlı mimarisinde uygulanabilmiş bir hapishane projesi: Siroz (Serez) hapishane binası/ An actualized prison project in the westernization period of Ottoman architecture: Siroz (Serez) prison building”, -Kent F. Schull, *Prisons in the Late Ottoman Empire: Microcosms of Modernity*, Edinburgh University Press, 2014.